

KS. BOGUSŁAW MIGUT

MSZA ŚWIĘTA W ŻYCIU CHRZEŚCIJAŃSKIM W NAUCZANIU KOŚCIOŁA OD SOBORU TRYDENCKIEGO DO JANA PAWŁA II

Temat ten może być ujęty przynajmniej na trzech płaszczyznach: 1° cel ustanowienia Eucharystii przez Chrystusa, a tym samym cel jej sprawowania; 2° celebrowanie Eucharystii w jej relacji do czasu przed nią i czasu po niej (życie chrześcijańskie wyrażone w celebrowaniu); 3° nastawienie życia chrześcijańskiego na celebrowanie Eucharystii (czas przed celebrowaniem) i pamięć o celebrowaniu w życiu (czas po celebrowaniu).

Wszystkie te zagadnienia są ważne dla głębszego zrozumienia uczestnictwa we Mszy Świętej. W niniejszym krótkim opracowaniu jednak skoncentruję się głównie na punkcie pierwszym, ukazując zarys nauczania Kościoła, zawarty w dokumentach Soboru Trydenckiego, w encyklice *Mediator Dei* Piusa XII, w dokumentach II Soboru Watykańskiego oraz w encyklice Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*. Wszelako pozostałe dwa aspekty także zostaną tu częściowo uwzględnione.

Sięgając najpierw do samych początków Eucharystii, warto zauważyć za Romano Guardinim, że w tekstach o ustanowieniu Eucharystii oraz w Jana 6 Jezus oświadcza, że „nowe, głoszone i uobecnione przez Niego istnienie ma się żywić Jego konkretnym życiem. Co, negatywnie rzecz ujmując, oznacza, że w Jezusie nie ma niczego, co byłoby szkodliwe, trujące, niszczące. A pozytywnie: że nowe życie odkupionych tworzy się z Jego życia”¹. Treścią Eucharystii, jak zauważa Guardini, „nie jest «czyn Boga», nie jest przejaw Boskiej mocy, który byłby zrozumiały przez pryzmat historii świętej, lecz

Ks. dr hab. BOGUSŁAW MIGUT, prof. KUL – kierownik Katedry Duchowości Liturgicznej w Instytucie Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: bmigut@kul.pl;

¹ R. Guardini. *O istocie chrześcijaństwa*. Kraków: Znak 2000 s. 170.

osoba, czyn, los Tego, który ustanawia – samego Jezusa”². Prawdy te widoczne są w wierze i nauczaniu Kościoła.

1. NAUCZANIE SOBORU TRYDENCKIEGO

Sobór Trydencki swą doktrynę w tym względzie wyraził po raz pierwszy podczas sesji 13 dnia 11 października 1551 r. w *Dekrecie o Najświętszej Eucharystii*. W rozdziale drugim tego dokumentu, zatytułowanym: *Powód ustanowienia Najświętszego Sakramentu*, znajdujemy trzy odpowiedzi na temat celowości Eucharystii. Układają się one w logiczną całość, jeśli odczytamy je w odniesieniu do trzech wymiarów znaku sakramentalnego: wymiar anamnetyczny (wspominanie wydarzeń zbawczych Jezusa Chrystusa), wymiar aktualizujący (uobecnienie wydarzeń zbawczych) i wymiar zapowiadający, czyli związany ze spełnieniem się sakramentów i kultu w ostatecznym zjednoczeniu zbawionych z Bogiem i między sobą (liturgia niebieska).

Pierwszy z nich wskazuje na nieustanne uobecnianie w Eucharystii zbawczych czynów Boga, które dokonały się w Jezusie Chrystusie, aż po Paruzję. I to właśnie jest głównym i pierwszym celem Eucharystii. Sobór stwierdza: „Nasz Zbawiciel, mając odejść z tego świata do Ojca, ustanowił ten sakrament, w którym niejako wylał bogactwo swej Bożej miłości do ludzi, «czyniąc pamiątkę dla swych cudów», i przez jego spożywanie polecił nam czcić Jego pamięć i «głosić Jego śmierć, dopóki nie przyjdzie sądzić świat»”³.

Drugim celem Eucharystii jest karmienie, umacnianie i leczenie tych, których Chrystus zbawił i odkupił swą śmiercią i zmartwychwstaniem. W niej Chrystus i Jego dzieło zbawcze jest pokarmem, który umacnia i podtrzymuje życie tych, którzy wierzą w Niego. Eucharystia jest nie tylko pokarmem, ale też lekarstwem, które uwalnia od grzechów powszednich i chroni przed grzechami śmiertelnymi. „[Chrystus] chciał, aby ten sakrament przyjmowany był jako duchowy pokarm dla dusz, którym mają się karmić i umacniać, żyjąc życiem Tego, który powiedział: «Kto Mnie pożywa, ten żyć będzie przeze Mnie», oraz jako środek leczniczy uwalniający nas od wykroczeń powszednich i chroniący przed grzechami śmiertelnymi”⁴.

² Tamże s. 169.

³ *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. IV/1: *Lateran, Trydent, Watykan I*. Oprac. A. Baron, H. Pietras. Kraków: WAM 2007 s. 447 [dalej cytowany jako DSP].

⁴ Tamże.

Trzeci cel Eucharystii jest związany z zapowiedzią i przedsmakiem przyszłej chwały, która będzie polegać na pełnym zjednoczeniu ludzi z Bogiem i w Bogu między sobą. Eucharystia jest sakramentem jedności, czyli jej budowania i nieustannego odbudowywania w wymiarze ziemskim w perspektywie ostatecznego zjednoczenia wszystkich zbawionych w Bogu, kiedy Bóg będzie wszystkim we wszystkich. Sobór konstatuje: „[Chrystus] chciał ponadto, aby ten sakrament był zadatkami naszej przyszłej chwały i wiecznej szczęśliwości, i dlatego symbolem tego jedyne Ciało, którego On sam jest Głową, a z którym chciał nas połączyć tak bardzo mocnymi więzami wiary, nadziei i miłości, aby wszyscy byli jednomyślni, i aby nie było u nas rozłamów”⁵.

Sobór Trydencki po drugi raz wyraził swoje nauczanie na temat celowości i miejsca Mszy w życiu chrześcijańskim podczas 22 sesji dnia 17 września z 1562 r. w dokumencie: *Nauka i kanony o Najświętszej ofierze Mszy świętej*. Według tego nauczania celem Mszy Świętej jest uobecnianie krwawej ofiary, która jeden raz na zawsze dokonała się na krzyżu i jest ciągle sprawowana aż do końca świata. Również w tym i w poniższych stwierdzeniach łatwo doszukać się analogii do stwierdzeń, zawartych w *De-krecie o Najświętszej Eucharystii*, a tym samym do trzech wymiarów znaku sakramentalnego.

Pierwszym celem Mszy jest bycie trwałą pamiątką ofiary krzyża, aby udzielać nam jej zbawczej mocy odpuszczania codziennie przez nas popełnianych grzechów. Ukazany jest tu wyraźnie wymiar kommemoratywny Eucharystii. Sobór wyraża to następująco: „On to, nasz Bóg i Pan, choć tylko raz miał złożyć siebie w ofierze Bogu Ojcu, umierając na ołtarzu krzyża, dla osiągnięcia w ten sposób wiecznego odkupienia – ponieważ jednak Jego kapłaństwo nie miało ustać przez śmierć – podczas Ostatniej Wieczerzy, «tej nocy, której był wydany», żeby pozostawić Kościołowi, swojej umiłowanej Oblubienicy, ofiarę, widzialną (jak domaga się ludzka natura), która by przedstawiała raz dokonaną na krzyżu ofiarę krwawą i utrwalała jej pamiątkę po wszystkie wieki oraz udzielała jej zbawczej mocy odpuszczania grzechów, które codziennie popełniamy, ogłaszając się kapłanem ustanowionym na wieki na wzór Melchizedeka, złożył w ofierze Bogu Ojcu swoje ciało i krew pod postaciami chleba i wina, i pod ich znakami podał apostołom (których wówczas ustanowił kapłanami Nowego Przymierza), aby przyjęli, i nakazał im oraz ich następcom w kapłaństwie składać ofiarę, mówiąc: «To

⁵ DSP IV/1 s. 447. 449.

czyńcie na moją pamiątkę» itd., jak Kościół katolicki zawsze rozumiał i nauczał”⁶.

Celem Mszy Świętej jest przede wszystkim otrzymanie owoców ofiary krwawej. Cel ten spełnia się w sprawowaniu Mszy nie tylko za grzechy, kary, zadośćuczynienia i inne potrzeby wiernych żyjących, ale według tradycji apostoelskiej także za zmarłych w Chrystusie, którzy jeszcze nie zostali całkowicie oczyszczeni. Słowa nauczania soborowego brzmią następująco: „W tej Bożej ofierze, dokonującej się we mszy, jest obecny i w sposób bezkrwawy ofiarowany ten sam Chrystus, który na ołtarzu krzyża raz ofiarował samego siebie w sposób krwawy. Dlatego święty sobór naucza, że ofiara ta rzeczywiście jest prześlągalna i przez nią – jeśli przystępujemy do Boga ze szczerym sercem i prawdziwą wiarą, z bojaźnią i czią, skruszeni i pokutujący – «otrzymujemy miłosierdzie i znajdujemy łaskę w stosownej pomocy». Pan prześlągalany tą ofiarą, udzielając łaski i daru pokuty, odpuszcza przestępstwa i grzechy, nawet olbrzymie. Jedna jest bowiem i ta sama żertwa ofiarna, ten sam teraz składający przez posługę kapłanów ofiarę, który wtedy złożył samego siebie w ofierze na krzyżu, tylko sposób ofiarowania różny. Owoce ofiary (tej krwawej) otrzymuje się przeobficie przez tę niekrwawą, która w żaden sposób nie umniejsza tamtej. Stąd słusznie składa się ją nie tylko za grzechy, kary, zadośćuczynienia i inne potrzeby żyjących wiernych, ale zgodnie z tradycją apostołów, również za zmarłych w Chrystusie, jeszcze nie w pełni oczyszczonych”⁷.

Celem Mszy Świętej jest też uwielbienie Boga. Oznacza to zarazem, że celem Najświętszej Ofiary jest oddanie czci Jego imieniu za pomocą uobecnienia „jedynej ofiary czystej”. Stwierdzenie to, po uwzględnieniu znaczenia pojęcia „ofiara czysta” u Malachiasza (1, 11)⁸, ma wyraźnie charakter eschatologiczny i można je z powodzeniem odnieść do więzi Eucharystii z liturgią niebieską. Sobór naucza o Mszy w następujący sposób: „Jest to owa ofiara czysta, której nie może splamić żadna niegodziwość i nieprawość ofiarujących; którą Pan zapowiedział przez Malachiasza, że w każdym miejscu będzie składana ofiara czysta Jego imieniu, a będzie ono wielkie pośród narodów”⁹.

⁶ DSP IV/2 s. 637. 639.

⁷ DSP IV I/2 s. 639. 641.

⁸ Por. *Księga Malachiasza. Wstęp, przekład, komentarz, ekskursy*. Oprac. M. Peter. W: *Pismo Święte Starego Testamentu. XII/2: Księgi proroków mniejszych*. Red. S. Łach. Poznań: Pallottinum 1968 s. 480-481.

⁹ DSP IV/2 s. 639.

2. ENCYKLIKA *MEDIATOR DEI*¹⁰ PIUSA XII

Encyklika papieża Piusa XII *Mediator Dei* z 20 listopada 1947 r. stanowi ważny głos Kościoła w sprawie Eucharystii, jej celu i zasad uczestnictwa w niej. Stanowi ona pomost między nauczaniem Soboru Trydenckiego a doktryną II Soboru Watykańskiego. Teologicznie encyklika jest kontynuacją poprzedniej encykliki Piusa XII z 29 czerwca 1943 r. *Mystici Corporis Christi*, w której przedstawiona została integralna wizja Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa. *Mediator Dei* ukazuje liturgię jako „cześć publiczną, którą Zbawiciel nasz, Głowa Kościoła, żywi dla Ojca Niebieskiego, którą społeczność wiernych oddaje Założycielowi swojemu, a przezeń Ojcu Przedwiecznemu”¹¹. Liturgia więc „obejmuje całkowity kult publiczny Ciała Mistycznego Jezusa Chrystusa, a więc Jego Głowy i członków”¹².

Z taką wizją liturgii związana jest ściśle teologia Eucharystii. Teologię tę przedstawia papież w części drugiej, zatytułowanej *Kult eucharystyczny*. Encyklika nawiązuje do nauczania Soboru Trydenckiego na temat celowości Eucharystii, ale o wiele szerzej zajmuje się zagadnieniem uczestnictwa we Mszy Świętej oraz wzajemną relacją celebracji i życia chrześcijańskiego.

Punktem wyjścia jest wskazanie na więź Eucharystii (Ofiara ołtarza) z ofiarą krzyża. Msza Święta nie jest prostym wspomnianiem ofiary Chrystusa ani też nie jest kolejną ofiarą Chrystusa. Ona jest sakramentalną aktualizacją jedynej, raz na zawsze dokonanej ofiary. Jedność ofiary krzyżowej z Ofiarą mszalną zapewnia ten sam Kapłan – Jezus Chrystus, którego kapłan (biskup, prezbiter) zastępuje¹³. Jedność Ofiary eucharystycznej i ofiary na krzyżu wynika z tej samej żertwy ofiarnej, którą jest Jezus Chrystus. W ofierze krzyża Chrystus ofiarował Ojcu całe swoje życie. W Ofierze mszalnej żertwa ta jest sakramentalnie uobecniona, a jej przedstawieniem i oznaczeniem są rozdzielone postaci eucharystyczne (Ciało i Krew)¹⁴. Także cele obu ofiar są identyczne. Encyklika mówi o czterech wspólnych celach ofiary krzyżowej i Ofiary Eucharystycznej: oddanie chwały Ojcu Niebieskiemu, oddanie Bogu należnego dziękczynienia, zadośćuczynienie wraz z przebląganiem i przejednaniem oraz prośba.

¹⁰ Por. AAS 39 (1947) s. 521-600. Tekst w języku polskim: *Ojca Świętego Piusa XII z Boskiej Opatrzności Papieża Encyklika o Liturgii (Mediator Dei) z dnia 20 listopada 1947 roku*. Tł. J. Wierusz Kowalski. Kielce: Jedność 1948 [dalej cytowane jako MdD].

¹¹ MdD 36.

¹² Tamże.

¹³ Por. MdD 56.

¹⁴ Por. MdD 57.

Mówiąc o pierwszym celu Ofiary eucharystycznej, Pius XII wskazuje na „oddanie chwały Ojcu Niebieskiemu”. Tak jak całe ziemskie życie Jezusa, a zwłaszcza Jego ofiara krzyżowa były oddawaniem chwały Ojcu, tak teraz Eucharystia jest dalszym trwaniem tej postawy Jezusa Chrystusa w Jego Kościele. „By taki hymn chwały nigdy nie ustawał w Ofierze Eucharystycznej, członki ciała łączą się z Głową swoją i z Nim razem oraz z Aniołami i Archaniołami śpiewają pieśń nieśmiertelną, oddając Ojcu Niebieskiemu pełną cześć i chwałę”¹⁵. Drugi cel obu ofiar to dziękczynienie. Całe ziemskie życie Jezusa wraz ze śmiercią na krzyżu było dziękczynieniem Ojcu w imieniu całej ludzkości. Eucharystia, która nawet nominalnie jest dziękczynieniem, w swej istocie spełnia swą celowość włączając w dziękczynienie Chrystusa cały Kościół¹⁶. „Trzecim celem jest zadośćuczynienie, przebłaganie, przejednanie. Niewątpliwie nikt oprócz Chrystusa nie mógł całkowicie zadośćuczynić Bogu Wszchemogącemu za grzechy rodzaju ludzkiego”¹⁷. Kościół sprawuje Eucharystię z przekonaniem, że ten sam Chrystus składa w niej swoje dziękczynienie, przebłaganie i przejednanie Ojcu Niebieskiemu. Dzięki temu Kościół żywo w tym uczestniczy. Jak dzieło zbawcze Chrystusa było dziękczynieniem, przebłaganie i przejednaniem Ojca za żywych i za umarłych, tak teraz Ofiara eucharystyczna posiada tę samą moc, którą otrzymuje od Chrystusa. Czwartym celem jest prośba. Jak Chrystus był naszym orędownikiem na krzyżu, przedstawiając Ojcu wołanie całej ludzkości o ratunek, „tak w ten sam skuteczny sposób jest On również rzecznikiem naszym na ołtarzach, byśmy nasyceni zostali wszelkim błogosławieństwem i łaską”¹⁸.

Łatwo zauważyć, że mówienie o czterech wspólnych celach ofiary krzyżowej i Ofiary Eucharystycznej ma następujący schemat: tylko Jezus Chrystus, jako prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek, a zarazem jedyny Kapłan, który przez miłość i posłuszeństwo wszedł do „samego nieba, aby teraz wstawiać się za nami przed obliczem Boga” (Hbr 9, 24), oddał Ojcu Niebieskiemu najwyższą chwałę, należne dziękczynienie oraz zadośćuczynienie wraz z przebłaganie i przejednaniem, a także wznosił całym swoim życiem i śmiercią na krzyżu prośbę za całą ludzkość, a ta została wysłuchana. Nikt z ludzi nie był i nie jest w stanie dokonać tych czterech wielkich dzieł zbawczych. Msza Święta jest przychodzeniem Chrystusa do nas i zarządaniem naszej nieudol-

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ MdD 58.

¹⁸ Tamże.

ności i słabości. Dzięki Ofierze Mszy Świętej otrzymujemy możliwość udziału w Chrystusowym oddawaniu chwały, dziękczynieniu, zadośćuczynieniu, przebłaganiu i przejednaniu oraz w prośbie i błaganiu.

Za kluczowe dla zrozumienia celowości Eucharystii należy uznać następujące słowa, zaczerpnięte z poprzedniej encykliki Piusa XII pt. *Mystici Corporis*: „Jezus Chrystus, umierając na krzyżu, obdarzył Kościół swój niezmiernym skarbem Odkupienia bez żadnego w tym ze strony Kościoła współdziałania; natomiast jeśli idzie o szafowanie tym skarbem, niepokalaną Oblubienicę swoją nie tylko dopuszcza do udziału w tym dziele uświęcania, lecz pragnie, aby ono poniekąd powstało z jej również działania”¹⁹. Celem Eucharystii, zawierającym cztery wyżej wspomniane cele, jest uczynienie Kościoła, który ją sprawuje, aktywnym współuczestnikiem Chrystusowego zbawienia w sensie udzielania go wierzącym („szafowanie tym skarbem”), ale też w znaczeniu wolnego i aktywnego korzystania z owoców zbawienia. Jasno i bardzo obrazowo wyrażają to słowa: „Chrystus na Kalwarii założył oczyszczającą i zbawczą sadzawkę, którą napełnił swoją krwią przelaną: otóż, o ile ludzie się nie zanurzają w jej falach i nie obmyją w niej swoich zmasz grzechowych, nie będą oczywiście mogli dostąpić ani oczyszczenia, ani zbawienia”²⁰. W podsumowaniu tego wątku można krótko stwierdzić, że Kościół, sprawując Ofiarę eucharystyczną, aplikuje zasługi krzyża do życia wiernych, przy ich czynnym udziale, polegającym na dobrowolnym wchodzeniu, zanurzaniu się i obmywaniu w sadzawce Chrystusowego zbawienia.

Ostatecznie celem sprawowania Ofiary Eucharystycznej jest przemiana uczestników na wzór Chrystusa. „Aby więc Krew Baranka mogła wybielić poszczególnych grzeszników, trzeba współpracy wiernych. Aczkolwiek bowiem, mówiąc ogólnie, Chrystus przez swą śmierć krzyżową pojednał z Ojcem cały rodzaj ludzki, jednakowoż chciał, aby wszyscy się przyłączyli i byli doprowadzeni do Jego Krzyża zwłaszcza przez Sakramenta i przez Ofiarę Eucharystii, iżby uzyskali zbawienne owoce przezeń na Krzyżu zrobione. Dzięki temu czynnemu uczestnictwu jednostek, członki z każdym dniem coraz bardziej upodobią się do Tego, który jest ich Boską Głową i zbawienie, wypływające z Głowy napełnia członki, tak, że możemy powtórzyć słowa św. Pawła: «Jestem z Chrystusem przybity do Krzyża: żyję już nie ja, ale żyje we mnie Chrystus» (Gal 2, 19-20)”²¹.

¹⁹ MdD 60.

²⁰ MdD 59.

²¹ Tamże.

Z tym ostatecznym celem łączy się aktywne uczestnictwo w Ofierze eucharystycznej, które zakłada i formuje w wiernych kapłańską postawę Chrystusa. Aktywność ta nie przybiera specjalnych form zewnętrznych, ale polega na zaangażowaniu wewnętrznym. Papież powołuje się w tym miejscu na słowa Apostoła Pawła z Listu do Filipian: „To bowiem w sobie czujcie, co i w Chrystusie Jezusie” (Flp 2, 5) i stwierdza: „Trzeba więc, [...] aby wszyscy wierni uświadomili sobie, że ich najwyższym obowiązkiem i największym zaszczytem jest brać udział w Ofierze Eucharystycznej, i to nie w sposób opieszwały, niedbały, z myślą czym innym zajętą i roztargnioną, ale w sposób tak gorliwy i czynny, by zjednoczyli się jak najściślej z Najwyższym Kapłanem”²². Uczestnicy winni wraz z Chrystusem i przez Chrystusa składać tę Ofiarę, a wraz z Chrystusem ofiarować także siebie. Papież wskazuje, że prowadzi to do tego, że wierni mają „wzbudzić w sobie – o ile to w mocy człowieka – te uczucia, które przejmowały duszę Boskiego Zbawiciela, gdy składał ofiarę ze Siebie samego, a mianowicie niech odtwarzają pokorne poddanie umysłu i niech Majestatowi Bożemu składają adorację, cześć, uwielbienie i dziękczynienie”²³. Uczestnictwo we Mszy Świętej wymaga „nadto od nich, by przybrali niejako postawę ofiary, by zaparli się siebie według przykazania Ewangelii, by oddawali się dobrowolnie i chętnie uczynom pokuty, grzechy swoje znienawidzili i zadość za nie czynili. Wreszcie wymagają one, byśmy ponieśli wraz z Chrystusem śmierć mistyczną na Krzyżu i to tak, byśmy mogli przyswoić sobie hasło Pawłowe: «Z Chrystusem jestem przybity na Krzyżu» (Ga 2, 19)”²⁴.

Podsumowując przedstawione powyżej nauczanie encykliki na temat celowości Eucharystii, a tym samym jej miejsca w życiu Kościoła i chrześcijanina, należy wyraźnie zaznaczyć kontynuację nauczania Soboru Trydenckiego w tym względzie. Za nowy akcent omawianego dokumentu można z pewnością przyjąć większą i bardziej konkretnie wyrażoną troskę Kościoła o uczestnictwo wiernych w tym Misterium. Eucharystia bowiem osiąga swój cel, gdy wierni w niej jak najgłębiej i jak najpełniej uczestniczą.

²² MdD 60.

²³ MdD 61.

²⁴ Tamże.

3. NAUCZANIE II SOBORU WATYKAŃSKIEGO

Miejsce i znaczenie Mszy Świętej w życiu Kościoła i chrześcijanina wypływa z tego, co zostało w niej zawarte z woli Jezusa Chrystusa. Zdanie to można uznać za kluczowe dla nauczania II Soboru Watykańskiego. Już w pierwszej części Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (KL) Sobór wskazuje, że Ofiara eucharystyczna wraz z innymi sakramentami jest aktualizacją, dokonanego w Chrystusie, dzieła zbawienia²⁵.

W części poświęconej Eucharystii Konstytucja o liturgii świętej stwierdza, że przeznaczeniem Mszy jest utrwalenie ofiary krzyża. Msza Święta bowiem jest celebracją powierzanej Kościołowi pamiętki męki i zmartwychwstania. Dzięki temu jest ona „w Kościele sakramentem miłosierdzia, znakiem jedności oraz więzi miłości”²⁶. Ponadto celem sprawowania Eucharystii jest kształtowanie uczestników przez słowo Boże, posilanie się przy stole Ciała Pańskiego i składanie Bogu dziękczynienia²⁷. Uczestnictwo we Mszy Świętej daje wyjątkową możliwość ofiarowania samych siebie Ojcu przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie. Celem uczestnictwa jest doskonalenie się z każdym dniem w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby ostatecznie Bóg był wszystkim we wszystkich²⁸.

Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, zanim poda główne kierunki odnowy Mszy Świętej, stwierdza też, że „Kościół zatem bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie w tym misterium wiary nie uczestniczyli jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dziękczynienie; aby ofiarując niepokalaną Hostię, nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim uczyli się ofiarowywać samych siebie i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby ostatecznie Bóg był wszystkim we wszystkich”²⁹.

Łatwo zauważyć, że powyższe stwierdzenia nie są oderwane od nauczania Soboru Trydenckiego ani też od nauczania Piusa XII z encykliki *Media-*

²⁵ Por. KL 6.

²⁶ KL 47.

²⁷ Por. KL 48.

²⁸ Por. tamże.

²⁹ KL 38.

tor Dei. Konstytucja o liturgii oparta jest w sposób oczywisty na teologii Mszy jako sakramentalnej aktualizacji Misterium Paschalnego Chrystusa. Wyraźnie też kontynuuje troskę Piusa XII o jak najgłębsze i jak najpełniejsze uczestnictwo wiernych w celebrowanym Misterium. W tym względzie jednak stawia dwa nowe akcenty pierwszy z nich: Msza formuje chrześcijan nie tylko przez udział w działaniu sakramentalnym, ale też w słuchaniu słowa Bożego. Drugim nowym akcentem jest dobre rozumienie obrzędów celebracji Eucharystii.

Ciągłość w nauczaniu Kościoła na temat miejsca Eucharystii w życiu ukazana jest także w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (KK). Konstytucja stwierdza: „Ileokroć na ołtarzu sprawowana jest ofiara krzyżowa, w której «na Paschę naszą ofiarowany został Chrystus» (1 Kor 5, 7), dokonuje się dzieło naszego odkupienia. Równocześnie w sakramencie chleba eucharystycznego uprzytamnia się i dokonuje jedność wiernych, którzy stanowią jedno ciało w Chrystusie (por. 1 Kor 10, 17)”³⁰. Celem sprawowania Eucharystii jest więc udział w dokonywaniu się dzieła naszego odkupienia. Konstytucja dogmatyczna o Kościele szczególnie jednak akcentuje eklezjalne implikacje aktualizacji dzieła naszego odkupienia. We Mszy Świętej uobecnia się bowiem i faktycznie dokonuje jedność wiernych, którzy stanowią jedno ciało w Chrystusie (por. KK 3). Sprawowanie Eucharystii służy tym samym wspólnemu powołaniu wiernych do zjednoczenia z „Chrystusem, który jest światłością świata i od którego pochodzimy, dzięki któremu żyjemy, do którego zdążamy”³¹.

Podobny akcent pojawia się w numerze 11 omawianego dokumentu, gdzie Sobór stwierdza: „Uczestnicząc w Ofierze eucharystycznej, tym źródle i zarazem szczycie całego życia chrześcijańskiego, składają Bogu boską Żertwę ofiarną, a wraz z nią samych siebie, w ten sposób zarówno przez składanie ofiary, jak i przez Komunię świętą, wszyscy biorą właściwy sobie udział w czynności liturgicznej, niejednakowo, lecz jedni tak drudzy inaczej. Posileni zaś w świętej Komunii Ciałem Chrystusowym, w konkretny sposób przedstawiają jedność Ludu Bożego, której stosownym znakiem i cudowną przyczyną jest ten Najświętszy Sakrament”. W stwierdzeniu tym ważne jest to, że budowanie Kościoła dokonuje się przez składanie Bogu Jezusa Chrystusa jako żertwy ofiarnej, a wraz z Nim samych siebie. Drugim ważnym stwierdzeniem jest wskazanie na Komunię św. jako sposób i miejsce budowania jedności Ciała Chrystusa.

³⁰ KK 3.

³¹ Por. KK 3.

Ważny akcent nauki o miejscu celebracji Eucharystii w życiu chrześcijańskim, a w konsekwencji w życiu prezbiterów znajduje się w pierwszym rozdziale Dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum Ordinis* (DP), zatytułowanym *Prezbiterat w posłudze Kościoła*. Dokument ten, wychodząc od nauczania obecnego we wszystkich, powyżej omawianych dokumentach na temat celu sprawowania Eucharystii, ukazuje jej miejsce w życiu wszystkich ochrzczonych, a przy tym w życiu prezbiterów. „Cel Eucharystii, z której czerpią moc i w której osiąga swój szczyt działalność prezbiterów jest chwała Boga Ojca w Chrystusie. Polega ona na tym, że ludzie świadomie, dobrowolnie i z wdzięcznością przyjmują dzieło Boże dokonane w Chrystusie oraz okazują je w całym swoim życiu”³². Słowa te nawiązują bezpośrednio do słów z Konstytucji *Lumen gentium*, że Eucharystia jest źródłem i szczytem życia Kościoła³³.

W tym miejscu Sobór dokonuje streszczenia nauki Kościoła na temat Eucharystii: „Tę zaś ofiarę składa się bezkrwawo i sakramentalnie w Eucharystii przez ich ręce w imieniu całego Kościoła aż do czasu przyjścia samego Pana. Do tego zmierza i w tym znajduje swą pełnię posługa prezbiterów”. Sobór przechodzi zaraz do swej głównej konstatacji na temat posługi prezbiterów: „Ich bowiem posługiwanie, które zaczyna się od głoszenia Ewangelii, czerpie swą moc z Ofiary Chrystusa i dąży do tego, by całe to odkupione państwo, to jest zgromadzenie i społeczność świętych, jako powszechna ofiara, zostało ofiarowane Bogu przez Wielkiego Kapłana, który w męce ofiarował także samego siebie za nas, byśmy się stali ciałem tak wielkiej Głowy”³⁴. Na podstawie tego, czym Eucharystia jest ze swej istoty, jest ona źródłem i szczytem życia prezbiterów. Nauczanie to jest echem słów Konstytucji o liturgii świętej: „Liturgia jednak jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Albowiem prace apostołskie to mają na celu, aby wszyscy, stawszy się dziećmi Bożymi przez wiarę i chrzest, schodzili się razem, wielbili Boga wśród Kościoła, uczestniczyli w Ofierze i pożywali Wieczerzę Pańską”³⁵. Nauka o Eucharystii jako źródle i szczycie życia chrześcijańskiego w ogóle, a życia kapłańskiego w szczególności, może być uznana za kwintesencję doktryny Soboru Watykańskiego II o Eucharystii w życiu chrześcijańskim.

³² DP 2.

³³ Por. KK 11.

³⁴ DP 2.

³⁵ KL10.

4. ENCYKLIKA *ECCLESIA DE EUCHARISTIA*³⁶ JANA PAWŁA II

Już pierwsze słowa tego dokumentu, opublikowanego w Wielki Czwartek 23 kwietnia 2003 r., wskazują na miejsce Eucharystii w życiu Kościoła i chrześcijanina: „Kościół żyje dzięki Eucharystii [*Ecclesia de Eucharistia vivit*]. [...] Od dnia Zesłania Ducha Świętego, w którym Kościół, Lud Nowego Przymierza, rozpoczął swoje pielgrzymowanie ku ojczyźnie niebieskiej, Najświętszy Sakrament niejako wyznacza rytm jego dni, wypełniając je ufną nadzieją”. Podobne słowa padają we wstępie do dokumentu: „Kościół żyje dzięki Chrystusowi eucharystycznemu, Nim się karmi, z Niego czerpie światło. Eucharystia jest tajemnicą wiary i jednocześnie «tajemnicą światła»”³⁷.

Za najbardziej syntetyczną wykładnię nauki o Eucharystii uznać należy inne słowa ze wstępu, które wskazują, że jest ona zawsze „sprawowana na ołtarzu świata. Jednoczy niebo z ziemią. Zawiera w sobie i przenika całe stworzenie. Syn Boży stał się człowiekiem, aby w najwyższym akcie uwielbienia przywrócić całe stworzenie Temu, który je uczynił z niczego. I w ten sposób On – Najwyższy i Wieczny Kapłan – wchodząc do odwiecznego sanktuarium przez swoją krew przelaną na Krzyżu, zwraca Stwórcy i Ojcu całe odkupione stworzenie. Czyni to przez posługę kapłańską Kościoła, na chwałę Najświętszej Trójcy. Doprawdy jest to *mysterium fidei*, dokonujące się w Eucharystii: świat, który wyszedł z rąk Boga Stwórcy, wraca do Niego odkupiony przez Chrystusa”³⁸. W sformułowaniu tym na uwagę zasługują słowa wskazujące na to, że najważniejszym celem Eucharystii jest oddanie (zwrócenie) przez Jezusa Chrystusa Ojcu Niebieskiemu stworzonego przezeń świata jako rzeczywistości odkupionej, czyli przepelnionej miłością samego Jezusa oraz miłością przyłączonych doń braci i siostr. Eucharystia ma tu charakter nie tylko historiozbawczy, ale też kosmiczny. Jezus Chrystus wraz ze swym Mistycznym Ciałem oddaje Ojcu odkupiony wszechświat.

W nauczaniu Jana Pawła II celem Eucharystii jest antycypacja życia wiecznego „na ziemi, jako przedsmak przyszłej pełni, która obejmie człowieka do końca”³⁹. Eucharystia jest tym samym gwarancją przyszłego zmartwychwstania do życia wiecznego. To „ukierunkowanie eschatologiczne Eucharystii wyraża i wzmacnia komunię z Kościołem zbawionych w nie-

³⁶ Dalej skrót: EdE.

³⁷ EdE 6.

³⁸ EdE 8.

³⁹ EdE 18.

bie”⁴⁰. Papież stwierdza zarazem, że „Eucharystia jest bramą nieba, która otwiera się na ziemi. Jest promieniem chwały niebieskiego Jeruzalem, który przenika cienie naszej historii i rzuca światło na drogi naszego życia”⁴¹.

Eucharystia jednak osiąga swą celowość nie tylko poprzez swe ukierunkowanie eschatologiczne, ale też przez swe ukierunkowanie na doczesność. Co więcej, ukierunkowanie eschatologiczne Eucharystii zakłada i obejmuje konkretne momenty w naszej dziejowej wędrówce. Eucharystia bowiem „daje [...] impuls i zasiewa żywe ziarno nadziei w nasze codzienne zadania i obowiązki”⁴². Papież, sięgając do nauczania Soboru Watykańskiego II w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, stwierdza, że perspektywa eschatologiczna wręcz pobudza i wzywa do odpowiedzialności za współczesny świat⁴³. Celem Eucharystii jest uczynienie całego życia chrześcijańskiego zgodnym z Ewangelią, czyli bardziej eucharystycznym. „Głoszenie śmierci Pana «aż nadejdzie» (1 Kor 11, 26) zakłada, iż wszyscy uczestniczący w Eucharystii podejmą zadanie przemiany życia, aby w pewnym sensie stało się ono całe «eucharystyczne»”⁴⁴. Zadanie przemiany życia uznaje papież za wyraz zaangażowania na rzecz przemiany świata zgodnie z Ewangelią, a w efekcie jako wyraz eschatologicznego wołania Kościoła „Przyjdź, Panie Jezu!” (Ap 22, 20).

Rozdział drugi encykliki ukazuje Eucharystię, która we wszystkich swych wymiarach (celebracja, uczta i obecność) buduje Kościół, z którym też łączy ją wspólny początek w Misterium Paschalnym Chrystusa. Papież, wychodząc od nauczania Konstytucji *Lumen gentium*, „że Ofiara eucharystyczna tkwi w centrum procesu wzrastania Kościoła”⁴⁵, wskazuje na „związek przyczynowy pomiędzy Eucharystią a samym początkiem Kościoła”⁴⁶. Eucharystia osiąga swe przeznaczenie, gdy buduje Kościół od wewnątrz, jednocząc uczestników w Chrystusie. „Włączenie w Chrystusa, jakie dokonuje się w Chrście św., odnawia się i nieustannie umacnia przez uczestnictwo w Ofierze eucharystycznej, przede wszystkim gdy jest to uczestnictwo pełne przez udział w Komunii sakramentalnej. Możemy powiedzieć, że nie tylko każdy z nas przyjmuje Chrystusa, lecz także Chrystus przyjmuje każdego z nas. [...] W Komunii eucharystycznej realizuje się w podniosły sposób wspólne, we-

⁴⁰ EdE 19.

⁴¹ Tamże.

⁴² EdE 20.

⁴³ Por. KDK 39.

⁴⁴ EdE 20.

⁴⁵ Por. KK 3.

⁴⁶ EdE 21.

wewnętrzne zamieszkiwanie Chrystusa i ucznia [...] (por. J 15, 4)⁴⁷. Eucharystia osiąga swą celowość w procesie budowania Kościoła i umacniania Jego jedności jako Ciała Chrystusa.

PODSUMOWANIE

Analiza dokumentów Kościoła pokazuje ciągłość Magisterium, a zarazem jego rozwój. Stałym elementem nauczania Kościoła od Soboru Trydenckiego na temat celu sprawowania Eucharystii jest wskazywanie na sakramentalną aktualizację jedynej ofiary Chrystusa dla życia wiernych, którzy włączają w tę aktualizację swoje ofiary duchowe. Dzięki temu Msza Święta jest ofiarą Chrystusa i Kościoła. Eucharystia spełnia się w liturgii niebieskiej. Uczestnictwo we Mszy jest w funkcji celowości jej ustanowienia i sprawowania. Cel Eucharystii jest tożsamy z celem misji Syna Bożego – Misterium Chrystusa: „Ja przyszedłem po to, aby [owce] miały życie i miały je w obfitości” (J 10, 10). Cel uczestnictwa w Eucharystii spełnia się w życiu osoby ochrzczonej oraz w życiu całego Kościoła. We Mszy Świętej perspektywa antropocentryczna (uświęcenie) nie stoi w opozycji do perspektywy teocentrycznej (kult). Uświęcenie człowieka spełnia swą celowość w kulcie. Człowiek uświęcany jest po to, by stawał się czcicielem Ojca w Duchu i w Prawdzie (por. J 4, 24). Od encykliki papieża Piusa XII *Mediator Dei* Kościół mocniej akcentuje eklezjotwórczy cel Eucharystii oraz jej kosmiczny wymiar. W Eucharystii Jezus Chrystus wraz ze swym Mistycznym Ciałem oddaje Ojcu Niebieskiemu odkupiony wszechświat. Nauczania to osiąga swój szczyt w encyklice papieża Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*. Od encykliki Piusa XII zauważa się coraz większą troskę Kościoła o uczestnictwo wiernych (*participatio actuosa*) w Eucharystii.

BIBLIOGRAFIA

- Giraud C.: Stupore eucaristico. Per una mistagogia della messa alla luce dell'enciclica *Ecclesia de Eucharistia*. Città del Vaticano: LEV 2004
- Irwin C. W.: *Models of the Eucharist*. New York: Paulist Press 2005.
- Kopeć J.J.: Duchowość i formacja eucharystyczna. „Anamnesis” 6:1999 nr 17 s. 96-108.

⁴⁷ EdE 22.

- Krakowiak Cz.: Formacja katechizowanych do świadomego i czynnego udziału we Mszy świętej. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 6 s. 303-314
- Kwiatkowski D.: Duszpasterskie zadania i wyzwania dla Kościoła w Roku Eucharystii. „Liturgia Sacra” 10:2004 s. 251-276.
- McMichael R.: Eucharist. A Guide for the Perplexed. London–New York: T&T Clark International 2010.
- Morgański B.: Wychowanie liturgiczne we wspólnocie Kościoła. Wychowanie w liturgii i przez liturgię. „Seminare” 19: 2003 s. 31-47
- Nitecki P.: Eucharystia źródłem ewangelizacji. Wrocław: WAW 1997.
- Power D.N.: The Sacrifice We Offer. The Tridentine Dogma and Its Reinterpretation. New York: Crossroad 1987.
- Sobeczko H.: Pastoralne wyzwania Konstytucji „Sacrosanctum Concilium” dla Kościoła w Polsce. „Seminare” 21:2005 s. 233-247.
- Zielasko R.: Teologiczne zasady kształtowania kultu eucharystycznego. „Collectanea Theologica” 38:1968 z. 2 s. 41-53.

THE HOLY MASS IN CHRISTIAN LIFE
IN THE CHURCH'S TEACHING
FROM THE COUNCIL OF TRENT TO JOHN PAUL II

Summary

Analysis of the Church's documents shows a continuity of the Church's teaching, and at the same time its development. The constant element of the Church's teaching from the Council of Trent on the issue of the aim of celebrating the Eucharist has been pointing to the sacramental actualization of Christ's only sacrifice for the lives of the faithful, who include their spiritual offerings into this actualization. Owing to this the Holy Mass is both Christ's and the Church's sacrifice. The Eucharist is fulfilled in heavenly liturgy. Since Pius XII's encyclical *Mediator Dei* the Church has been putting more stress to the Eucharist's ecclesiological aim. This teaching reaches its peak in John Paul II's encyclical *Ecclesia de Eucharistia*. Since Pius XII's encyclical the Church's ever greater care has been seen for the participation of the faithful in the Eucharist.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Eucharystia, Ofiara eucharystyczna, Msza święta, Życie chrześcijańskie, Życie Kościoła, Uczestnictwo w Eucharystii.

Key words: Eucharist, Eucharistic offering, Holy Mass, Christian life, life of the Church, participation in the Eucharist.